

Prof. Dr. Beyhan KANTER

Mardin Artuklu Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Mardin/TÜRKİYE
beyhankanter@gmail.com
ORCID

**MEŞRUTİYET YILLARININ
'POPÜLER AŞK ROMANI'
YAZARI: MUAMMER ENİSE AZMİ**

MUAMMER ENİSE AZMİ: AS A
ROMANTIC NOVELIST IN THE
SECOND CONSTITUTIONAL ERA

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 06.02.2022	Received Date: 06.02.2022
Kabul Tarihi: 21.02.2022	Accepted Date: 21.02.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2022	Date Published: 30.04.2022

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Kanter, Beyhan, "Meşrutiyet Yıllarının 'Popüler Aşk Romani' Yazarı: Muammer Enise Azmi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 8, Sayı 16, Bahar 2022, s. 356-367.

Kanter, Beyhan, "Muammer Enise Azmi: As a Romantic Novelist in the Second Constitutional Era", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 8, Volume 16, Spring 2022, p. 356-367.

10.28981/hikmet.1068932

Prof. Dr. Beyhan KANTER

**MEŞRUTİYET YILLARININ “POPÜLER AŞK ROMANI” YAZARI: MUAMMER
ENİSE AZMİ**

**MUAMMER ENİSE AZMI: AS A ROMANTIC NOVELIST IN THE SECOND
CONSTITUTIONAL ERA**

ÖZ

Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı basını açısından oldukça hareketli ve velut bir dönemi içerir. Basın hayatındaki hareketliliğe bağlı olarak okuryazar kadınlar da makalelerini, mektuplarını ve çeşitli türlerde kaleme aldıkları edebî metinlerini dergilere gönderirler. Ancak dönem içerisinde edebî eserler kaleme alan bazı kadın yazarların zaman içerisinde yazma faaliyetlerini bıraktıkları da görülmektedir. Meşrutiyet yıllarında popüler aşk romanı yazan, edebiyat dergilerinde hikâye ve deneme türünde eserler yayımlayan Muammer Enise Azmi de Cumhuriyet'ten sonra yazma faaliyetlerinden uzaklaşarak eğitim ve politika ile ilgilenmiştir.

Bu makalede, hayatı ve eserleri hakkında daha önce herhangi bir çalışma yapılmamış olan Muammer Enise Azmi'nin biyografisi hakkında bilgi verilerek yazarın Tokat milletvekili Muammer Develi olduğu ortaya konulacaktır. Ayrıca yazarın Meşrutiyet Dönemi dergilerinde yayımladığı eserler de yorumlanarak popüler aşk romanı türüne giren Aşk ve Günah romanı tematik ve kurgusal açıdan irdelenecektir. Aşk ve Günah'ın popüler roman özelliklerini taşıyan yönleri belirlenerek karşılaştırmalı bir biçimde yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muammer Enise Azmi, Meşrutiyet Dönemi, Aşk ve Günah, popüler roman.

ABSTRACT

The Second Constitutional Era involves a very dynamic and productive era for press of the Ottoman Empire. Literate women sent their articles, letters and literary texts in several genres to journals of that period, depending on this dynamism in press activities. However in this era, it is seen that some women writers abandoned their writing activities over time. Muammer Enise Azmi wrote a popular romance novel in the Second Constitutional Era. He also published some works in the genre of stories and essays in literary journals. After proclamation of the republic, he became interested in education and politics by leaving his writing activities.

There are no studies about Muammer Enise Azmi's life and works. This article will provide information about his biography and it will be claimed that this author is Muammer Develi, a member of parliament from Tokat. In addition, his works in journals of this era will also be discussed. As a popular romance novel, Aşk ve Günah will be analyzed thematically and fictionally. In this way, the characteristic of popular novel of Aşk ve Günah will be determined and interpreted comparatively.

Keywords: Muammer Enise Azmi, the Second Constitutional Era, Aşk ve Günah, popular novel.

Giriş

Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı basını açısından oldukça velut ve hareketli bir süreci içerir. Matbuattaki hareketliliğe bağlı olarak kadınların da gazete ve dergilere makale ya da edebî metinlerini gönderme oranlarında artış görülmeye başlanır. Kadınlara yönelik gazete ve dergilerin yaygınlaşmasının yanı sıra kız çocuklarının okullaşma oranının artmaya başlaması, kadınları bilinçlendirecek konferansların, seminerlerin düzenlenmesi gibi pek çok etken, kadın yazarların Türk basınında daha fazla görünür olmalarına etki eder. Zira kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi onların yazı ve edebiyat alanında, düşünce ve fikir alanında kendilerini ifade etmelerini mümkün kılar. Bunda sosyolojik koşulların da kadınların edebî üretimlerini destekleyecek yöne doğru evrilmesinin etkisi söz konusudur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Meşrutiyet Dönemi’nde yazı yazan kadınların önemli bir kısmının zaman içerisinde yazma faaliyetlerini bırakarak farklı alanlara yönelmeleri, yazma eyleminin farklı saiklerle beslendiğini göstermektedir.

Meşrutiyet yıllarında, hikâye, deneme ve roman türünde yazdığı eserlerle literatüre giren ancak daha sonra yazı faaliyetlerine ara veren kadın yazarlardan biri de Muammer Enise Azmi’dir. Darülfünun mezunu olan Muammer Enise Azmi, *Aşk ve Günah* adlı popüler türdeki romanının yanı sıra tespit edebildiğimiz kadarıyla *Şebâb* dergisinde deneme türünde eserler, *Peyâm-ı Sabah* gazetesinde “Maestro”, *Zümrüd ü Anka* dergisinde “Kara Adam” başlıklı hikâyeler yayımlamıştır. Öte yandan *Aşk ve Günah* romanının arkasında, “*derdest-i tab’ bulunan âsâr*”, “*Hazan: Muammer Enise Azmi Hanım’ın âlem-i edebiyata ikinci bir hediyesidir*” şeklinde bir not düşülmesine karşın bahsi geçen eserle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Muammer Enise Azmi’nin Biyografisine Dair Notlar

Meşrutiyet yıllarında sınırlı sayıda edebî eseri ile görünen Muammer Enise Azmi’nin hayatına dair ilk bilgiyi, 23 Temmuz 1336-24 Şubat 1337 arasında “*edebî, içtimai, felsefi haftalık mecmua*” alt başlığıyla Osmanlı basın hayatında yer edinen *Şebâb* dergisinde yayımlanan bir yazısı vesilesi ile öğrenebilmekteyiz. Derginin 4. sayısında yayımlanan yazının altına dergi yönetimi tarafından düşülen notta; “*Kıymettar mensûrelerini yukarıya derc ettiğimiz hanım muavinîn-i muharririyemizden Hekimbaşızâde Azmi Muhiddin Bey’in refikaları olup Darülfünûn-ı Osmanî mezûnelerinden ve Kandilli Sultanisi muallimelerindendir. Kendilerini karielerimize tanıtmakla kesb-i şeref ederiz.*” (13 Ağustos 1336: 77) ifadelerinin yer alması önemli veriler içermektedir. Bu veriler çerçevesinde Muammer Enise’nin 1920 öncesinde Darülfünûn-ı Osmanî’den mezun olması gerekmektedir. 1914’te açılan ve üç yıl eğitim veren İnas Darülfünunu ilk mezunlarını 1917-1918 eğitim-öğretim yılında verir. Yasemin Tümer Erdem’in (2007), İnas Darülfünunu öğrencileri ile ilgili verdiği listede, 1916-1917 eğitim-öğretim yılı öğrencileri arasında Tabiiyat şubesinin III. sınıfında Muammer Hanım isminin geçmesi ve 1916-1917 eğitim-öğretim yılı mezunları arasında “Asitaneli Muammer Hanım” kaydının bulunması, Muammer Enise’nin 1917 yılı mezunlarından olduğuna dair verileri güçlendirmektedir. Öte yandan “İnas Darülfünununda öğrenci olan hanımlar[ın] aynı zamanda öğretmenlik yapmaları”

(Tümer Erdem 2007: 387) Muammer Hanım’ın da öğretmenlik yapıyor olabileceği ihtimalini doğurmakla birlikte Yasemin Tümer Erdem tarafından İnas Darülfünunu öğrencisi olup öğretmenlik yapan kadınların sunulduğu listede Muammer Hanım’ın ismi yer almamaktadır. Yine İnas Darülfünunu kayıtlarında 13 numaralı Muammer Hanım’ın ikamet adresi Şehremini olarak geçmektedir ki (Arslan vd, 2012: 32) Muammer Enise Azmi de *Şebâb*’ta yayımlanan yazılarının altına Şehremini notu düşmektedir.

Bilgi Yurdu Işığı dergisinin 6. sayısında 1917 yılında İnas Darülfünunundan mezun olanların listesinde de Muammer Hanım’ın adı geçmektedir. Dergide, “*bu hanımları memleketimizin ilk darülfünun mezunları olmak ve kadınlık irfanının artık tekâmüle doğru muvaffakiyetle yürüdüğünü göstermek itibarıyla alkışlar ve tebrik eder ve emsalinin kesir olmasını Cenab-ı Hak’tan temenni eyleriz*” (Akt. Talay Keşoğlu, Keşoğlu, 2019: 193) ifadelerinin yer alması ilk mezunların dön em açısından önemini ortaya koymaktadır. İnas Darülfünunu kayıtlarına göre Muammer Hanım, Telgraf Nezareti’nden emekli Hüseyin Hüsnü Efendi’nin kızıdır (Baskın, 2007: 237).

Şebâb dergisinde Muammer Enise Azmi’nin Darülfünun mezunu olduğu ve Kandilli Sultanisi muallimelerinden olduğu bilgisinin verilmesi, yazarın 6. ve 7. dönem Tokat milletvekilliği yapan 1897 İstanbul doğumlu Muammer Develi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. TBMM kayıtlarındaki bilgilere göre; Muammer Develi, Molla Gürani İnas Rüştüyesi’nde okur, 1914’te Çapa Kız Muallim Mektebi’nden, 1917’de İstanbul Darülfünun Fen Fakültesinden, 1928’te Darülfünun Tıp Fakültesine bağlı olan Dişçi Mekteb-i Âli’sinden mezun olur. Nitekim Çapa Kız Muallim Mektebi’nden mezun olması, İnas Darülfünunu kayıtlarındaki 13 numaralı Muammer Hanım’ın Darülmualimat mezunu olması bilgisiyle de örtüşmektedir. Fatih Kocamustafapaşa Numune Mektebi’nde, Erenköy Numune Mektebi’nde ve Kandilli Kız Lisesi’nde öğretmenlik yapan Muammer Develi, bu sırada Berlin’e gider. Berlin’de 3 sene incelemelerde bulunur. Muammer Enise Azmi imzasıyla 23 Temmuz 1338 tarihli *Peyâm-ı Sabah*’ta yayımlanan bir hikâyenin altına Berlin notu düşülmesi de bu bağlamda önem arz etmektedir. Muammer Develi, 1924’te Selçuk Hatun ve Üsküdar Kız Sanat mektepleri teknoloji öğretmenliğine, 1931’de Tokat ortaokul tabiiyye öğretmenliğine tayin edilir. (Günay, 2007: 697).

Öte yandan 1929 tarihli *Akşam* ve *Vakit* gazetelerinde Muammer Azmi Hanım ile yapılan mülakatlara yer verilmesi, yazarın sosyal hayat içerisinde aktif olduğunu göstermektedir. *Akşam* gazetesinde “Bekârlık Vergisi” münasebetiyle yapılan bir neşriyatta “*Diş tabibi Muammer Azmi Hanım bu vergiye taraftar değil*” alt başlığıyla bir haber yayımlanır. Söz konusu haberde “*Darülfünun mezunlarından olup aynı zamanda diş tabibi bulunan Muammer Azmi Hanım*” (4 Nisan 1929: 1), “Bekarlık Vergisi”nin uygulanmasının olumsuz etkilerini dile getirir. 7 Mayıs 1929 tarihli *Vakit* gazetesinde de “İş hayatında Kadın” başlığı altında Enise Muammer Azmi ile yapılan bir mülakata yer verilir ve bu mülakatta Muammer Azmi’nin “*Darülfünun tahsilini ikmal ettikten sonra lise ve orta mekteplere tabiiyat hocalığı et[tiği] bir taraftan da Tıp Fakültesi Dişçilik şubesine girerek mektebi bitir[diği]*”, (7 Mayıs 1929: 1) ifade edilir. Söz konusu mülakatta

Muammer Enise Azmi, 1333 (1917) senesinden beri çalışma hayatının içinde bulunduğunu belirtir.

Almanca ve Fransızca bilen Muammer Enise Azmi, pek fazla edebî eser vermese de aktif olarak kadın hareketlerinin içerisinde yer alır. Söz gelimi 1924’te Nezihe Muhiddin tarafından kurulan Türk Kadınlar Birliği’ne Terbiye Encümeni (1927) olarak katılır. (Zihnioğlu, 2003: 190). Tokat Hava Kurumu Kadınlar Kolu Başkanlığı yapar. 1954’te Mediha Gezgin tarafından kurulan Kadın Haklarını Koruma Derneği’nin üyeleri arasında yer alır (Ediz, 1994: 83). Muammer Enise Azmi, 27 Mayıs 1959’da vefat eder.

Muammer Enise Azmi’nin Edebî Faaliyetleri

Muammer Enise Azmi, *Şebâb* dergisinde deneme tarzında olmakla birlikte yer yer mensur şiir özelliği de gösteren iki yazı yayımlar. Derginin 4. sayısında yayımladığı “Elem” başlıklı yazıda, insan ruhu ve elem arasındaki ilişkiyi psikolojik tespitlerle açıklar. Paskal’ın “Bütün insanlar mesut olmak isterler” sözü üzerinden mutluluk ve elem arasındaki sınırı derinleştiren Muammer Enise, tabiatın insan ruhunda oluşturduğu duygu durumları ile mazi ve hayaller arasında bir bağ olduğunu dile getirir. İnsan ruhunun derinliklerine inilen yazıda ıstıraplar, acılar, dış dünyanın etkileri ve hatıralar; tabiat-insan ilişkisi üzerinden yorumlanarak sanatkarların eserlerindeki acılarla, iniltilelerle yaşantıları, hatıraları arasında bağ kurulur. Muammer Enise’nin yazısında Chopin’den, Mozart’tan bahsetmesi ve onları sanatkarlığa yönlendiren amiller üzerinde durması musikiye de ilgi duyduğunu göstermektedir ki söz konusu ilgiyi “Maestro” adlı hikâyesinde ve *Aşk ve Günah* romanında da görmek mümkündür.

Muammer Enise, *Şebâb*’ın 18. sayısında ise “Heyecan İhtiyacı” (16 Kanunuevvel 1336: 446- 449) başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazısında, halk ile aydınlar arasında anlaşmanın olması için müşterek duyguların bulunması gerektiğini ve bu duyguların idaresi, yaşaması için eğitim ile desteklenen harekete, heyecana lüzum olduğunu dile getirir. Cemiyet içerisinde muvaffakiyetlerin bu şekilde gerçekleşebileceğini söyleyen yazar, mefkurenin insanları birçok karışık ve muhtelif yollardan sonra kendi etrafında topladığını ve böylelikle de her ferdin yaşayışı, terbiyesine uygun bir yol aldığını ifade eder. Öte yandan başarılı olan fertlerde heyecan ve hararetin etkili olduğunu belirterek insanların heyecanı bir fail olarak görmeleri gerektiğini, heyecanın tedrisle değil telkin ve hareketle geldiğini iddia eder. *Şebâb* dergisinde yayımlanan bu yazılar, insan ruhunun derinliklerine odaklanan bir yaklaşımla kaleme alındığı gibi yazarın bu dikkatlerini kurmaca metinlerinde de görmek mümkündür.

Muammer Enise Azmi, “*Bunu da sen yaşattığın için sana ..*” epigrafıyla başlayan ve sonunda 4 Mart 1336 (4 Mart 1920) tarihinin yer aldığı *Aşk ve Günah* adlı bir aşk romanı yayımlar. Kadınların roman okumalarına dair tartışmaların devam ettiği bir süreçte Muammer Enise Azmi’nin bir aşk romanı yazması dikkate değerdir. “Hissi ve millî roman” alt başlığıyla basılan *Aşk ve Günah*, Meşrutiyet yıllarında oldukça yaygınlaşan ve ciddi bir okur kitlesi bulunan popüler aşk romanlarının genel karakteristiklerini barındırmaktadır. *Aşk ve Günah*, devrin gazetelerinde de tanıtılarak tavsiye edilir. Söz gelimi; *İkdâm*’da “*Kütüphanenizi*

gayet nefis bir surette tab’ edilmiş kıymetli bir eserle tezyin etmek isterseniz Darülfünun-ı Osmânî mezunelerinden Kandilli Sultanisi muallimelerinden Muammer Enise Azmi Hanımefendi’nin ‘Aşk ve Günah’ını alınız” (13 Teşrinievvel 1336 : 4) şeklinde bir ilana yer verilir.

Konunun işlenişi bakımından basit kurgulu olan ve sade bir dille kaleme alınan eserde detaylı tasvirlerin yapılması, bireyin iç dünyasını yansıtacak bir derinliğe ulaşılmaya çalışılması, eseri devrindeki popüler romanlara yaklaştıran unsurlar arasındadır. Zira “kişinin iç dünyasına yönelik incelemeler ve betimlemeler, tam belirgin olmasa da yer yer varlığını sezdirenen psikolojik realizm, II. Meşrutiyet sonrası romanının karakteristiğini oluşturur.” (Gündüz, 2006: 102). Murat Kacıroğlu, 1919-1928 yılları arasında yazılan romanları incelediği çalışmasında *Aşk ve Günah*’ı “aslında bir hatıranın anlatılması” olarak değerlendirir (2008: 17). Kacıroğlu’nun bu değerlendirmesinde romandaki olayların ben-anlatıcı tarafından aktarılması, vaka zamanında anlatıcı konumundaki Semra ve arkadaşı Sahire dışındaki şahısların yer edinmemesi etkindir.

Romanın dış çerçevedeki kurgusu, anlatıcı konumundaki Semra’nın okul arkadaşı Sahire ile diyaloglarından ve Sahire’nin Semra’ya yazdığı bir mektuptan oluşmaktadır. Kurgunun asli mekânı, Boğaziçi’nde bir yalıdır. Şaban Sağlık, popüler romanlarda olayların geçtiği temel mekânın İstanbul olduğunu ya da İstanbul’la bir biçimde bağlantı kurulduğunu, iç mekân olarak köşk, yalı, yazlık evi, çiftlik evinin yer aldığını bu nedenle de popüler romanlara “köşk romanı” denildiğini belirtir (2010: 160). Bu bağlamda *Aşk ve Günah*’ta Boğaziçi’nde bir yalının mekân olarak kullanılması ile de popüler anlatıların karakteristiklerine yer verilmiştir.

İç çerçevesinde, Sahire’nin anlattığı ölümcül bir aşk hikâyesinin yer aldığı romanda kurguyu başlatan unsur, anlatıcının Sahire’den “*Bütün aile geldik, yaldayız. Seni bekliyorum*” şeklinde bir telgraf almasıdır. Davet mektubu niteliğindeki telgraflar, özellikle Meşrutiyet’ten sonra yazılan romanlarda entrik kurguyu oluşturmak, merak duygusunu harekete geçirmek veya vaka akışını gerçekleştirmek için kullanılan bir tekniktir. Söz gelimi Halil Hamid’in popüler aşk romanı *Ölmeyen Aşk*’ta da (1919) entrik kurgunun oluşumunu, başkişinin öğrencisi Münir’in yalıya geleceğini bildiren bir telgraf göndermesi hazırlar. *Aşk ve Günah*’ta Semra’nın telgrafı aldığı gün ertesi günü ilk vapur ile Hisar’a gitmesi, *Ölmeyen Aşk*’ta ise Münir’in telgraf çektikten bir süre sonra yalıya gitmesi okurun iç çerçevedeki hikâyeyi öğrenmesi için aracı kılınır.

Aşk ve Günah’ın asli karakterlerini oluşturan Semra ve Sahire, Meşrutiyet yıllarındaki popüler aşk romanlarının pek çok karakteri gibi entelektüel, Batı kültür ve edebiyatına hâkim seçkin tipler olarak yansıtılır. Romanda karakterlerin bedensel özelliklerine, gündelik hayatlarına ve sosyal iletişimlerine pek fazla yer verilmemesi, nedensellik ilkesinin yer yer ihlal edilmesi ve şahıs kadrosunun çok sınırlı olması teknik anlamda bazı kusurlara yol açmıştır. Kurgudaki olayların merkezinde yer alan Sahire’nin romantikliği ve santimantallığı ise önce Semra’ya anlattıklarıyla daha sonra ise ruhsal bir karmaşanın hâkim olduğu mektubuyla ortaya konulur. Romanda mektuba yer verilmesi de Sahire’nin hikâyesinin devamının aktarılması ve tek bir mekânda anlatımın gerçekleşmesinin oluşturacağı

monotonluğun kırılması bakımından dikkate değerdir. Mektup, hatırat, günlük gibi türler karakterin iç dünyasını, arzularını ve aşklarının yıkıcı etkilerini aktarmasına imkân tanıdığından dolayı popüler aşk romanlarında sıklıkla kullanılmaktadır. *Aşk ve Günah*, hatıralar üzerinden ilerlediği için geriye dönüş tekniği de önemli bir yer edinmektedir. Vaka zamanından geriye dönüşler, öncelikle Semra'nın, Sahire'nin evinin duvarında gördüğü bir resme bakarken okul günlerini hatırlaması ile gerçekleştirilir. Resimde, “*bütün masumiyetiyle gülen çehre*” (1336: 2) başkişiye maziye gösteren “*Zavallı Sahire*”dir. Romanda, duvarda asılı resme vurgu yapılması, Güzide Sabri'nin popüler aşk romanı *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*'nden (1905) esinlendiği hissi oluşturmaktadır. Güzide Sabri'nin söz konusu romanının başında da duvarda görülen bir resim, felaketle neticelenen bir aşk hikâyesinin anlatılmasına aracılık eder. *Aşk ve Günah*'ta duvardaki resim aracılığıyla hatırlanan mazideki Sahire, romantik, münzevi, hayaller arasında yaşayan, güzellik ve manzara üzerine tefekkür eden, hissi ve içli bir karakterdir. *Aşk ve Günah* ile *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi* arasındaki bir başka benzerlik de her iki romanın başında anlatıcıların uzun zamandır görüşmedikleri ve Mısır'dan yeni dönen bir arkadaşlarını ziyarete gitmeleridir. Ancak *Aşk ve Günah*'ta felaketle sonuçlanan yasak aşk, anlatıcının arkadaşı Sahire'nin başından geçerken *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*'nde ise anlatıcının arkadaşı Suat'ın teyzesadesi Fikret'in başından geçmektedir. *Aşk ve Günah*'ta da anlatıcı, okul arkadaşı Sahire ile zorunlu bir ayrılık nedeniyle görüşemez. Altı senelik ayrılıktan sonraki buluşma Sahire'nin oturduğu yalıda gerçekleşir ve Sahire, babasının görevi nedeniyle gitmek zorunda kaldıkları Mısır'daki hayatını anlatır. Mısır'da iken Şahab Nezih adlı bir öğretmenden keman dersi alan Sahire, öğretmene âşık olur. Bedbin ve hastalıklı derecede hissi bir karakter olan Şahab'ın da Sahire'ye ilgisi vardır.

Romanda musikiye atfedilen değer, özellikle Servet-i Fünun sanatkarlarının da etkisiyle, Türk romanında musikinin hem entelektüel birikimi ve sanatsal duyarlılığı göstermesi hem de aşka aracılık etmesi ile ilgilidir. Bu çerçevede kendisine keman dersi verecek bir öğretmen bulduğu söylenince Sahire'nin rüyasında Chopen'in aşkı, Beethoven'ın operalarıyla uğraştığını dile getirmesi, musiki ve operanın kurguyu şekillendirmeye etkisini yansıtan detaylardandır. Popüler romanlarda aşkın veya melankolik duyguların ifade biçimlerinden biri olarak musikiye özellikle de piyanoya ayrıcalıklı bir yer atfedilmektedir (Sağlık, 2010: 160). Ancak *Aşk ve Günah*'ta dönem romanlarından farklı olarak piyano değil, keman ön plana çıkmaktadır. Öte yandan Sahire'nin arkadaşına Mısır'da iken Werther'in müteverrim hislerini tahlil ettiğini ve “*bütün feci aşklar böyle birer şiir midir?*” (1336: 5) gibi bir sorgulayış içerisinde girdiğini söylemesi, dönemin popüler aşk romanlarındaki kadın karakterlere benzeyen marazi özelliklerle donatıldığını yansıtır. Nitekim “*bence en büyük aşklar en iniltili olanlardı ki bunların kıymeti yalnız acılıklarıyla artıyordu*” (1336: 5) ifadeleri, bu durumu ortaya koymaktadır. Sahire'ye, kıymeti sadece acılıklarıyla artan iniltili aşkı ve “*müteverrim hisleri*” yaşatan, musiki öğretmeni Şahab Nezih olur. Osmanlı Dönemi Türk romanında genel bir karakteristik olarak -dönemin sosyolojik koşullarının etkisiyle- aşklar akrabalar arasında, eve gelen doktor ile hastası arasında ya da özel ders veren öğretmen ile öğrenci arasında ortaya çıkar. Söz

gelimi Güzide Sabri'nin *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*'nde Fikret ile doktoru arasındaki aşk, Halil Hamid'in *Ölmeyen Aşk* romanında anlatıcı konumundaki öğretmenin öğrencisine duyduğu tek taraflı aşk, *Handan*'da Handan ile kendisine özel ders veren Nazım arasında neticeye ulaşmayan aşk gibi daha birçok örnek verilebilir.

Servet-i Fünun romanından itibaren Türk romanında yaygınlaşmaya başlayan marazi bireyler, popüler aşk romanlarında aşkları için intihar eden, verem olan ya da “tecennün eden” tipler olarak âdeta belli şablonların içine yerleştirilirler. Nitekim *Aşk ve Günah*'ın âşik karakterleri Şahab Nezhî ve Sahire'de de romantik, melankolik ve marazi karakterlerin bütün özellikleri tecessüm etmektedir. Söz gelimi Şahab Nezhî'in “*Seninle böyle uzaklara... Mesela okyanuslara, kutuplara kadar ilerlemek istiyorum. Nasıl sen de bu uzun, çetin yolda bana refakat edersin, değil mi? Ama düşün! Oralara kadar önümüz hep çalılık, hep dikenlik...*” (1336: 13- 14) ifadelerinde romantik hayallere karışan acı realitenin soğuk yüzü yansıtılmaktadır. Sahire'nin bütün zamanlarına, bütün hayallerine tahakküm kurarak Nezhî'in, istikbali sürekli karanlık olarak görmesinin sebebi, Sahire'nin babasının Nezhî'in İstanbul'da evli ve bir çocuğu olduğunu söylemesiyle açığa çıkar. Romanda, evli erkek-bekâr kadın aşkı üzerinden gelişen yasak/imkânsız aşk teması, toplumsal değerlerle çatışmaktan ziyade Sahire'in ruh durumu ve vicdani hassasiyeti üzerinden işlenir. Nitekim Sahire, popüler aşk romanlarının tematik bir karakteristiğini yansıtacak biçimde “mukaddes hayalleri”nin yıkılması neticesinde aşk acısının etkisiyle ölümü arzular ve hastalanır. Öte yandan evli ve çocuklu olduğunu bildiğini Nezhî'e hissettirir. İstanbul'a döndükten sonra Sahire'nin, babasından Nezhî'in de İstanbul'a tedavi için geleceğini öğrenmesi, aşk acısının şiddetlenmesine etki eder. Romanda Nezhî'in hastalığının detayları ile ilgili bilgi verilmemesine karşın aşırı hassasiyetten kaynaklanan ve etkileri bedenine yansıyan bir hastalığı olduğu sezilir.

Aşk ve Günah'ta âşiklerin İstanbul'da karşılaşmaları ve bu karşılaşma sırasında yaşananlar Sahire'nin anlatıcıya gönderdiği mektup aracılığıyla kurguya taşınır. Marazi duygulara yer verilen bu uzun ve hissî mektupta Sahire duygularını aktarırken “*yakacı terlerle titreten*”, “*bu kadar ızdırap, bu kadar ümitsizlik*” gibi ibarelerle ruhsal psikozunu hissettirir. İstanbul'da görüştükları zaman ikisinin de titremesi, mücrim gibi durmaları, birbirlerine bakmaktan adeta korkmaları, aşklarının gücünü yansıtacak bir retorik etki için kurguya eklenmiş gibidir. Öte yandan romanda aşkın gücünün musiki ile tecessüm ettirilmesi, Şahab Nezhî'in bestelediği *Aşk ve Günah* adlı eser aracılığıyla ortaya konulur. Beste yapma ve keman ile icra etme, Reşat Nuri'nin 1924'te yayımlanan *Dudaktan Kalbe* romanında başkişi Hüseyin Kenan ile yeniden ve daha estetik bir kurguyla karşımıza çıkar.

Aşk ve Günah'ta, Şahab Nezhî ve Sahire'nin hislerinin yoğunluğu *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*'nde olduğu gibi kasvet ve karamsarlık içeren benzetmeler üzerinden yansıtılmaktadır. Aşkın ruhsal bir hastalık hâlini alması ve bedeni içten içe çürütmeye başlaması ise Şahab Nezhî'in aşkı yüzünden öleceğini söylemesiyle ortaya çıkar. Evli bir adam olması onun aşk ve toplumsal normlar arasında sorgulama yapmasına ancak aşkı her şeyden daha kutsal ve ulvi görmesine

yol açar. “İzzet-i nefis için aşkını gömen hiçbir zaman onu ruhunda bulmuş değildir. Ben, sevdikten sonra da insanlığı düşünebilenlere “âşık” diyemem ve onların aşkına inanmam. Bence ya aşk vardır, ya ölüm. Bundan başkası adeta herkesin hissedebileceği sevgidir.” (1336: 26) ifadeleri, hakiki aşkın toplumsal değerlerle ölçülemeyeceğine ilişkin cesur bir tavrı barındırır. Nitekim kendisini *hasta*, Sahire’yi de bir *günahkâr* olarak nitelmesi, genç kadının aşkına karşılık vermemesi ile ilgilidir. Sahire’nin anlık bir duygulanma ile aşkını itiraf etmesi, Şahab Nezih’in romantik söylemlerini derinleştirir:

“Bütün gurubları baş başa seyretmek, bütün mehtaplarda aynı havayı teneffüs etmek, bütün tuların şebnemlerini birlikte içmek, bu levs, dedikodu ve çamur kütesinden ayrılmak, kaçmak... Melekler, nurlar kadar yükselmek ve sonra... Oh, orada semaviler gibi saf ve temiz bir ebediyet yaşatmak! Gel, gel Sahire, bu ebediyeti takdis edelim.” (1336: 28).

Şahab Nezih’in hayallerini içeren bu söylemlerin ardından bedenen yakınlaştıkları bir anda Sahire’nin Şahab’ı sevmediğini söyleyerek ondan uzaklaşması, popüler aşk romanlarının pek çoğundaki felaketle sonuçlanan trajik sonu ortaya çıkarır. Sahire’nin bayılması, ayıldıktan sonra günlerce kendine gelememesi ve Şahab’ın intihar etmesi, sanrılar gören, gerçeklik duygusunu yitiren Sahire’nin hastalığıyla neticelenir. Anlatıcıya yazdığı mektupla duygularını ve içinde bulunduğu ruhsal buhranı psikolojik bir derinlikle dile getiren Sahire, mektubun sonunda artık hayalperest olmayacağını vurgulamasına rağmen anlatıcı birkaç gün sonra ziyaretine gittiği Sahire’nin “*tecennün ettiğini*” görür. Aradan geçen yıllara rağmen Sahire, sabahları sahilde “*kemanının ‘Aşk ve Günah’ feryatlarıyla dalgalardan bir şeyler sor[ar]*”. Bu bağlamda “romantik ve duygusal bir yapıya sahip olan bu iki insanın sonu, karakterlerine uygun olarak bir faciayla neticelenir” (Kacıroğlu, 2008: 17). Benzer bir son *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*’nde de görülmektedir. Tema bakımından *Aşk ve Günah*’a benzeyen ancak kurgusal açıdan daha zengin bir içerikle donatılan *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*’nde ise evli ve çocuklu olan doktoruna âşık olan, musiki istidadı olan hastalıklı Fikret’in trajedisi, kendisinin ölümü, sevdiği adamın akli muvazenesini kaybetmesi ile ortaya çıkar. Güzide Sabri’nin romanında Fikret de evli bir adam olan Nejad’ı sevmesine rağmen başkasıyla evlenir, kocası trajik bir biçimde ölür, kendisi de Nejad’ın karısının ağır ithamlarına maruz kaldıktan sonra ölür. Öte yandan her iki romanda da evli bir erkeğe âşık olan bedbaht genç kadınların vicdani duyarlıklarının ön plana çıkarılması da benzer yönler içermektedir.

Aşk ve Günah’ta evli bir adamla genç bir kızın ümitsiz aşklarının ya da yaşanan olayların kati bir neticeye bağlanmasının çözümü olarak ölüm temasına yaslanması, Türk romanında sıklıkla işlenen bir durumdur. Söz gelimi *Eylül*’de (1900) Suat ve Necip’in yanarak ölmelerinde benzer bir yaklaşımı görürüz. Öte yandan Sahire ve Şahab Nezih, Mehmet Rauf’un *Ferdâ-yı Garâm* (1897) romanındaki marazi ve melankolik tipler Sermet ve Macid’i çağrışırlar. *Ferdâ-yı Garâm*’da her iki karakter marazi hâllerinin etkisiyle suda intihar ederlerken *Aşk ve Günah*’ta açıkça belirtilmese de “*şu beyaz köpüklü mavi dalgalar onu gömmüş, uyutmuştu*” (1336: 29) ifadeleri ile Şahap Nezih’in, kendisini Boğaz’ın sularına attığı hissettirilir. Elbette *Eylül* ve *Ferdâ-yı Garâm* estetik yönleri ağır basan ve

sağlam kurgularla oluşturulan romanlardır. Ancak dönemin sosyolojik koşulları ve karakterlerin psikolojik durumları bakımından Muammer Enise Azmi'nin dönemin Türk yazarlarından ciddi anlamda etkilendiğini söylemek mümkündür. Romanda intihar ve melankolinin yanı sıra aşka bağlı derin ve marazi romantizmde *Genç Werther'in Acıları*'nın da etkisi sezilmektedir. Nitekim romanda Werther'in “müteverrim hislerine” vurgu yapılması da bu etkilenmeyi sezdirmektedir.

Özellikle Meşrutiyet matbuatında yaygınlaşmaya başlayan popüler aşk romanlarından biri olan *Aşk ve Günah*'ta kurgunun basitliğine ve teknik kusurlara rağmen titiz bir dil kullanılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Öte yandan popüler romanlarla ilgili genel yargılardan birini yansıtan ticari kaygının *Aşk ve Günah* için geçerli olmadığı kanaatindeyiz. Erol Üyepazarcı, popüler roman yazarların temel kaygılarının sanat olmadığını düşünülebileceğini ancak genel bir hükümle ticari yargısına varmanın haksızlık olacağını dile getirir (2019: 24). Nitekim Muammer Enise Azmi'nin *Aşk ve Günah* romanı da ticari kaygılardan ziyade yazma hevesinin/arzusunun ortaya çıkardığı bir roman denemesi olarak değerlendirilebilir.

Muammer Enise Azmi, *Peyâm-ı Sabah*'ın 23 Temmuz 1338 tarihli sayısında da trajik bir aşk hikâyesini merkeze aldığı “Maestro” adlı bir hikâye yayımlar. Fahrunnisa Fahreddin'e ithaf edilen hikâyede, vaka Berlin'de geçmektedir. Hikâyenin dış çerçevesini bir maestronun ölümünü yazan gazete haberi ve Sara'nın hatıra defterine yazdıklarını okuması oluşturmaktadır. Hatıra defterinde; maruf bir bestekâr olan maestronun imkânsız aşkı ve musiki aracılığıyla varlığını ve hayatı anlamlandırması anlatılmaktadır. Maestro, aristokrat bir aileden varlıklı bir genç kızla konservatuarda okurlarken sevgili olur; ancak genç kız aşkına rağmen sınıf farkından dolayı evlenmek istemez. Aradan geçen iki sene zarfında sevgilisinin hasta olduğunu duyan maestro, onun köşküne yakın bir ormana giderek birlikte iken dinledikleri bir parçayı çalar; müziğin sesini duyan sevgilisi maestronun yanına gider; ancak hastalıklı genç kız yaşadığı heyecana dayanamayarak ölür. “Maestro” hikâyesinde, Muammer Enise'nin müzik ilgisi, karakterlerden birinin bestekâr olması ve bestelerini “mazisi ve heyecanına” borçlu olması üzerinden yansıtılır. Hikâyede, aşk temasını destekleyen ve âşıkların duygularını temsil eden Tosca Operası'dır. Maestronun operada Tosca'yı çaldırırken kalp krizi geçirmesi de esere musiki üzerinden hissî bir duyarlık katar.

Muammer Enise Azmi'nin *Zümriüdü Anka*'da yayımlanan 19 Teşrinisani 1923 tarihli “Kara Adam” hikâyesinde de *Aşk ve Günah*'ta olduğu gibi yasak aşk teması işlenmekle birlikte psikolojik derinlikten ziyade olay ve durum aktarımına ağırlık verilmiştir. Üç kişilik bir ailenin gündelik hayatından kesitler sunulan hikâyenin erkek karakteri Süha, Tevfik Fikret'in “Süha ve Pervin” şiirindeki “hakikati hülyaya hep feda ed[en]”, “melâli çehre-i eşyaya pek yaraştır[an]” Süha'ya benzemektedir. Bedbaht olmak hülyalarına dalan, sevinçleri kadar kederlerine de hâkim ve yakın olmak isteyen Süha, mutlu aile hayatı içerisinde melankoli özlemi içerisinde. Süha'nın melankolik ve santimental duyuş tarzı; simsiyah perişan saçları, korkunç dolaşık sakalı, kirli beyaz gömleği ile evlerinin etrafında dolanan ve çocukları Vedat'ın “Kara Adam” ismini verdiği kişiyle ilgili bilgi verirken de ortaya çıkar. Hikâyenin iç çerçevesinde Kara Adam'ın yıkıcı

etkilerle neticelenen trajik aşk öyküsüne yer verilmesi, entrik kurgunun oluşumunu gerçekleştirmek amacı taşımaya rağmen psikolojik realizmin göz ardı edilmesi teknik anlamda kusurlara sebep olmuştur. Roma Sanayi-i Nefise mezunu olan Kara Adam’ın âşık olduğu kadının evli olduğunu acı bir biçimde öğrenmesi, dağılan ilhamları ve yıkılan emelleri neticesinde ölüm arzusuyla cepheye gitmesi, Süha tarafından romantik söylemlerle anlatılır. Kara Adam’ın trajik aşk öyküsündeki evli kadının Süha’nın karısı Vedia olmasına rağmen duygu aktarımı tam olarak yansıtılmamıştır. Öte yandan Süha’nın anlattığı hikâyenin etkileyiciliği ile Vedia’nın gerçekleri itiraf etmesi ve çocuklarının babasının da Kara Adam olduğunu birdenbire söylemesi -özellikle dönem koşulları da göz önüne alındığında- hikâyeyi gerçeklik düzleminden uzaklaştırmaktadır.

Sonuç

Meşrutiyet’ten sonra sınırlı da olsa Osmanlı basınında yer alan Muammer Enise Azmi’nin tespit edebildiğimiz kadarıyla *Şebâb*, *Peyâm-ı Sabah* ve *Zümriid ü Anka*’da yayımlanan eserleri dışında, *Aşk ve Günah* adlı popüler bir aşk romanı bulunmaktadır. *Aşk ve Günah*’ın arkasında derdest-i tab’ bulunan eserler arasında *Hazan* adlı bir eserinden bahsedilse de eserle ilgili bilgiye ulaşılamamıştır.

Şebâb’taki yazılarında insanın iç dünyasına ve hayat karşısındaki konumuna odaklanan ve bu bağlamda tahliller yapan Muammer Enise Azmi, *Peyâm-ı Sabah*’ta yayımlanan “Maestro” hikâyesinde ise aşk temasını müzik ve duygular arasındaki ilişki üzerinden işler. Popüler aşk romanları kategorisine dâhil edebileceğimiz *Aşk ve Günah*, dönem içerisinde öğretmen evde özel ders verdiği öğrencisine âşık olması ve bu bağlamda ortaya çıkan imkânsız aşk teması etrafında şekillenir. Benzer bir tema Halil Hamid’in *Ölmeyen Aşk* romanında da görülmektedir. Romanda, mekân ve karakterler oldukça sınırlı olmakla birlikte tasvirler ve karakterlerin iç dünyalarının yansıtılmasına ağırlık verilmiştir. Hissi yönünün ağırlıklı olması, âşıklardan birinin ölmesi, birinin delirmesi bakımından Meşrutiyet’ten sonra yazılan popüler aşk romanlarının karakterlerini taşıyan *Aşk ve Günah*, klişe bir tema etrafında kurgulansa ve basit bir olay örgüsünden oluşsa da yazarın titiz bir dil kullanmaya özen gösterdiği ve psikolojik gerilim yaratmaya çalıştığı söylenebilir. Roman, edebî yönden estetik bir değeri haiz olmasa da Meşrutiyet sonrası popüler romanların özelliklerini barındırması bakımından dikkate değerdir. Öte yandan romanda Muammer Enise’nin hem Doğu hem de Batı kültürüne dair metaforlar, benzetmeler kullanması entelektüel donanımını göstermektedir.

İyi bir eğitim alan, Almanca ve Fransızca bilen, müzik ve edebiyat kültürüne aşina olan Muammer Enise Azmi, edebî anlamda pek üretken olmamıştır. Yazarın, üretken olmayışı, hakkında çalışma yapılmayışının sebepleri arasında gösterilebilir. Hakkında daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanmayan Muammer Enise Azmi’nin biyografik bilgisi de kaynaklarda yer almamaktadır. Bu makalede, Muammer Enise Azmi’nin eserleri hakkında bilgi verilerek yazarın Cumhuriyet’in ilanından sonra çeşitli okullarda öğretmenlik yapan, iki dönem milletvekilliği yapan Muammer Develi olduğu ortaya konmuştur.

Kaynakça

- Akşam (4 Nisan 1929) “Bekarlık Vergisi Meselesi,” s. 1.
- Arslan, Ali; Selçuk Mustafa; Nam Mehmet. (2012), *Türkiye'nin İlk ve Tek Kız Üniversitesi, İnas Darülfünunu (1914- 1918)*, İdil Yayıncılık, İstanbul.
- Baskın Bahar. (2007), *2. Meşrutiyet'te Eğitim, Kadın ve İnas Darülfünunu (İlk Kadın Üniversitesi)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ediz, Zerrin. (1994), *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kadın Örgütlenmeleri, Kadın Hakları Açısından Bir İnceleme,(1923-1993)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Günay, Ş. Şenal. (2007), *Türk Parlamento Tarihi C. V*, TBMM Yayınları, Ankara.
- Gündüz, Osman (2006) “II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Romanında Yeni Açılımlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S 8, s.101- 164.
- Kacıroğlu, Murat. (2008), *Millî Mücadele ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanı*, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Muammer Enise Azmi (1336) “Elem”, *Şebâb*, S 4, s. 76-77.
- Muammer Enise Azmi. (1336), *Aşk ve Günah*, Evkaf Matbaası.
- Muammer Enise Azmi (16 Kanunuevvel 1336), “Heyecan İhtiyacı” *Şebâb*, S 18, s. 446- 449.
- Muammer Enise Azmi (23 Temmuz 1338), “Maestro”, *Peyam-ı Sabah* S. 1306, s. 3.
- Muammer Enise Azmi (1924) “Kara Adam,” *Zümrüd ü Anka Salnamesi 1924*, Cihan Biraderler Matbaası, İstanbul.
- Sağlık, Şaban. (2010), *Bir Popüler Romancı Esat Mahmut Karakurt Bir Estetik Romancı Ahmet Hamdi Tanpınar*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Talay Keşoğlu, Birsen; Keşoğlu Mustafa. (2019), *Yeni Harflerle Bilgi Yurdu Işığı (1917- 1919)*, Libra Kitap, İstanbul.
- Tümer Erdem, Yasemin. (2007), *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Üyepazarcı, Erol. (2019), *Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstemeyenler*, Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Vakit (7 Mayıs 1929) “İş Hayatında Kadın, Cinsiyetten Ziyade İnsanlık”. s.1, 4.